

Tanrı'nın Varlığının Delili Olarak Güzellik Kanıtı*

İsmail ŞİMŞEK**

Özet

Tanrı'nın varlığı ve evrenle olan ilişkisi, Tanrı'ya inanç, düşünce tarihinin en eski problemlerinden biridir. Bilindiği gibi insan, evren ve Tanrı ilkçağlardan beri insanların dikkatini çeken ve filozofların meşgul olduğu üç temel konudur. Hiç şüphesiz insanlığın büyük meraklarından biri ve ilk sorduğu soru da evreni ve içindekileri yaratan bir varlığın var olup olmadığıdır. Bu soru güncel hayatta olduğu kadar düşünce tarihinde de sıkça sorulup tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tanrı, Evren, Güzellik.

The Beauty Argument As The Evidence Of God's Existence

Abstract

The existence of God, its relation to the Universe and the belief to God are among the oldest conflicts of the history of notion. As it is known, human being, universe, and God are three main issues that have attracted people's attentions and they are among the issues which philosophers have concerned with. Without any doubt, one of the wonders and the first question asked by human beings has been whether there is a power that created all the creatures in the universe or not. This issue has been argued both in daily life and in the history of notion.

Key Words: God, Universe, Beauty

* Bu makale 'Tanrı, Ruh ve Ölümün Estetik Boyutu' adlı doktora tezinden türetilmiştir.

** Yrd. Doç., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi
issimsek1982@hotmail.com

GİRİŞ

Duyu ya da akıl yoluyla kavranabilen veya mevcudiyeti düşünülebilen, Tanrı'nın dışındaki varlık ve olayların tamamını ifade eden;¹ ve felsefenin en önemli konularından biri olan evren, tarih boyunca hem filozofların hem de teologların üzerinde durduğu bir konudur. Evrenin varlığı ile ilgili düşünceler ister teolog ister filozof olsun, onun var edilişi ve onu var eden Tanrı temelinde gelişmiştir. Çünkü genelde bütün var olanlar varlıklarını mutlak olan Tanrı'dan almaktadırlar. Dolayısıyla var olanların güzellikleri, özeld e evrenin güzelliği, evreni var eden, ona güzelliği veren Tanrı ile ilişkili olmaktadır. Bu nedenle hem teologlar hem filozoflar açısından, hem de dini perspektif ve dini metinlerden yola çıkarak evrenin güzel olup olamadığına baktığımızda, onların evrenin estetik boyutu ile ilgili düşüncelerini, Tanrı ile ilişkilendirerek açıkladıkları ve evrende yer alan ya da duyulur âlemin üstünde yer alan, güzel olarak nitelenen her şeyi Tanrı'nın bir yarınması olarak gördükleri ortaya çıkmaktadır.

Dinlerin kutsal metinlerinde evrenin kusursuzluğu ile ilgili temel ayetler yaratma doktrini üzerinde durur. Bunu da yalnız yaratıcı Tanrı'nın aşkın ötekiliği üzerinde durarak değil, aynı zamanda Tanrı'nın sınırsız gücü ve O'nun Mutlak Güzelliği üzerinde durarak yaparlar. İster İncil, ister Kur'an olsun, bütün semavi dini metinlerde evreni yoktan var eden Tanrı'dır ve Tanrı var ettiği evreni en güzel şekilde yaratmıştır. Bu durum kutsal metinlerde bizzat Tanrı tarafından ifade edilerek gösterilmektedir. Kutsal metinlerde evrenin estetik boyutuna, mükemmelliğine ve kusursuzluğuna dikkat çekilen ayetlerde, bunları Mutlak Güzel olan Tanrı'nın yarattığı, dolayısıyla da Mutlak Güzel olan bir varlığın kendisi gibi güzel yaratacağı fikri üzerinde durulur. Bu nedenle kutsal metinler, evrendeki tabii olayların sebep-sonuç ilişkisi içerisinde, belli bir gaye ve plan dâhilinde, evrensel

1 Süleyman Hayri Bolay, "Âlem", TDVİA, İstanbul 1989, c. II, 357.

düzene iştirak ettiği üzerinde dururlar. Evrendeki bu planlılığın ve gayeliliğin nihai ilkesini ise, yaratıcı olan Tanrı'ya dayandırır. Tanrı ise yarattığı her şeyde kusursuzluk, güzellik ve mükemmelliği esas alır. Aksi durum, O'nun mükemmel bir varlık olmasına aykırıdır. Bu nedenle Tanrı yarattığı tüm varlıklarda olduğu gibi, evrenin yaratılışını da kendi mükemmelliğine yaraşır şekilde en uygun, en düzenli, en kusursuz, abesliğin ve tesadüfün yer almadığı, estetik olarak en mükemmel şekilde gerçekleştirmiştir.

Düşünce tarihinde birçok filozof ya da düşünür; evrendeki bu mükemmellik, düzenlilik ve güzellikten bu mükemmellik ve güzelliği meydana getiren bir varlık olduğu fikrini temellendirmeye çalışmışlardır. Daha çok kozmolojik deliller ailesi diyebileceğimiz bu delillerden birisi de, düşünce tarihinde sistemli bir şekilde tam olarak yer verilmeyen güzellik kanıtıdır. Bu çalışmada bu konuyu ele alıp değerlendireceğiz.

Tanrı'nın Varlığının Delili Olarak Güzellik Kanıtı

Düşünce tarihinde estetik bir değer olan güzelliğin metafizik alandaki yansımada iki temel görüş vardır. Bunlardan birincisi, Tanrı'nın güzelliğinden, varlık ve niteliklerinden hareketle evrende görülen güzellik ve mükemmelliği açıklama ve bunun sonucunda da Tanrı'nın güzelliğini ortaya koyma; ikincisi ise, birinci konuyla ilişkili olarak Mutlak Güzel olan bir varlığın yarattığı evrendeki düzen, kusursuzluk, oran-orantı ve uyumun oluşturduğu güzellikten hareketle evrene bu uyum, oran-orantı, düzen ve kusursuzluktan oluşan güzelliği veren Tanrı'ya ulaşmadır.² İkinci temel görüşten hareketle düşünce tarihinde güzellik kanıtı olarak isimlendirebileceğimiz Tanrı'nın varlığını ortaya koyma çabaları ortaya çıkmıştır. Özellikle hem düşünce tarihinde hem de dinlerin kutsal metinlerinde, Tanrı'nın varlığını ispatlamada kullanılan nizam ve gaye delilinin bir sonraki aşamasını oluşturan bu delile göre, evrende muhteşem bir düzen, kusursuzluk ve uyum vardır. Bütün bu uyum, kusursuzluk, gayelilik, oran-orantı ise güzelliği oluşturur. Bu kadar muhteşem bir güzellik ise rastlantısal olarak kendi kendine bir araya gelemez. Öyleyse nasıl ki düzen ve gaye düzenleyici bir varlığı gösteriyorsa, aynı şekilde bütün bu unsurların birleşmesi ile oluşan evrenin güzelliği de ona bu güzelliği veren bir Mutlak Güzel'in varlığını gösterir. Çünkü bütün var olanlar, varlıklarını Mutlak Güzel olan Tanrı'dan almaktadırlar. Dolayısıyla var olanların güzellikleri, özelde evrenin güzelliği, evreni var eden, ona güzelliği veren mutlak güzel olan Tanrı ile ilişkili olmaktadır.

Güzellik kanıtının başlangıç noktası evrende tek tek nesnelere var olan uyum, oran-orantı, kusursuzluktur. Tek tek nesnelere var olan bu uyum ve güzellik bir bütün olarak evrenin tamamına yayılmıştır. Bu nedenle evren en güzel ve

2 Şimşek, İsmail, Dinin Estetik Boyutu, Etüt Yayınları, Samsun 2014, s. 109.

en mükemmel bir evrendir. Sonuç noktası ise evrenin bu güzelliğinin, uyumunun, gayeliliğın kendi kendine meydana gelmemesidir. Bu nedenle uyumlu, ahenkli, düzenli bir âlemin güzelliğı, bu düzeni, uyumu, ahengi verip evreni güzel kılan bir varlığı gerektirir ki, bu da Mutlak Güzeli olan Tanrı'dır.³

Güzellik kanıtı düşünce tarihinde, Tanrı'nın varlığı ile ilgili deliller arasında müstakil bir konu olarak ele alınmamış, daha çok kozmolojik deliller ailesi içinde nizam ve gaye delili etrafında işlenmiştir. Bununla beraber denilebilir ki, Tanrı'nın varlığı konusunda en eski delillerden birisi hiç şüphesiz güzellik kanıtıdır. Tarih-ten günümüze kadar evren ve onun mahiyeti üzerinde düşünen Platon, Aristoteles, Descartes, Leibniz gibi birçok filozof, var olan bu evrenin kendisinden öte fiziksel olmayan mutlak ve akıllı bir varlığa işaret ettiğini ifade ederler. Onlara göre evren aşkın bir gerçeğe dayanmaktadır. Farklı düşünelere sahip olsalar da evrenin kendi kendini açıklayamayacağı, kendinden de öte fiziksel olmayan aşkın bir varlığa ihtiyaç duyduğu noktasında benzer görüşlere sahiptirler.⁴

İlk dönem filozoflarından Platon'un hocası Sokrates'e göre Tanrı, duyu organları ile görülebilen bir varlık değildir. O, duyuşsal algının ötesindedir. Tanrı ancak evrende olup bitenlerden, verilen iyiliklerden, evrende ortaya konulan sonsuz güzelliklerden, muhteşem düzenden, kısacası onun ortaya koyduğu eserlerden ortaya çıkar. İnsan ise Tanrı'yı bunları yaparken göremez. Bu şuna benzer: İnsanlar evrende güneşı gördüklerini zannederler. Oysa güneş tam olarak görülemez; ancak ışıkları sayesinde güneşin var olduğu tecrübe edilebilir. Tanrı da bunun gibidir. O, eserleri ile kendini gösterir.

*"Bir de şunu düşün: herkesin göz önünde sandığı güneş bile insanların kendisine bakmasına izin vermez; insan cüret gösterip güneşe uzun süre bakmaya kalkarsa, gözlerinden olur."*⁵

Sokrates, yağmurlu bir zamanda yıldırımın yukarıdan geldiğinin çarptığı her şeyi yakıp yıkmasından anlaşıldığını; ancak yıldırımın gelmesinin ise görülmediğini, ortaya çıkardığı etkileri ile belli olduğunu, yine aynı şekilde rüzgârında bunun gibi ancak etkileri ile göründüğünü örnek vererek Tanrı'nın da, evrene verdiği düzen ve güzellikten hareketle yani evrendeki etkileri ile ortaya çıkacağını belirtir. Evren estetik olarak çok güzeldir. Bu güzellik ise tek başına rastlantısal olarak kendi kendine meydana gelemez. Mutlaka evrene bu güzelliğı veren daha güzel ve en akıllı olan bir varlık olmalıdır.⁶

Sokrates, evrende olan hiçbir şeyin rastlantısal olmadığını anlatmak için göz

3 Alvin Plantinga, *God and Other Minds*, Cornell University Press, Ithaca 1967, s. 97.

4 Ward, Keith, *God, Change, Necessity*, Oneword Publication, Oxford 1996, s. 7.

5 Ksenophon, *Sokrates'ten Anılar*, (çev. Candan Şentuna), (2. Basım), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s. 98.

6 Ksenophon, s. 98.

örneğinden hareket eder. İnsanın gözü o kadar harika bir düzen ve güzellikte yaratılmıştır ki, böyle bir düzen ve güzellik yüce bir varlık olmaksızın açıklanamaz. Çünkü göz zayıfladığı zaman, göz kapakları onu örter; göz kullanılması gerektiğinde açılır; rüzgâr vurmasını diye uykuda kapanır; kalbur gibi kirpik yaratılmıştır; baştan akan ter zarar vermesin diye gözlerin üstünü kaşlarla daraltmıştır. Yine kulak, bütün sesleri almasına rağmen hiçbir zaman dolmaz. Canlıların arzu ettikleri şeyi yemelerini sağlayan ağız, gözlerle burnun yanına yerleştirilmiştir. Bütün bunlar öyle güzel bir uyum ve orantı da önceden düşünülüp yapılmıştır ki, bir rastlantının sonucu olması düşünülemez.

"Bunlar akıllı bir varlığın eserine çok benziyor. Bu sınırsız ve olabildiğince büyük olan evren, herhangi bir akıl olmadan mı böyle güzel düzenlendi?"

Benzer şekilde öğrencisi Platon'a göre de evren en güzel şekilde yaratılmıştır. Evrendeki bu güzellik tam olarak anlaşıldığında, bizi aşkın olan Tanrı'ya götürür. Tanrı insana gözleri, yarattığı evrenin güzelliğini idrak edip kendisine ulaşması için vermiştir. Bu nedenle görme en büyük nimettir. Zira gök cisimlerini, güneşi, göğü görmemiş olsaydık, bugün evren hakkında ortaya atılan açıklamaların tek bir kelimesi bile ağızlarından çıkmazdı. Oysa bize zamanın bilgisini, bütünü özünü inceleme imkânı vermiş olan, sayıları bulduran, geceyle gündüzün, ayların, mevsimlerin durumunu gösteren görme faaliyetimizdir. Tanrı görmeyi, zekânın gökteki devirlerini seyrederek onları, düzensiz olmakla beraber göğün değişmez devirleriyle aynı soydan olan kendi öz düşüncemizin devirleri ile uyduralım diye bize vermiştir. Böylece gökteki bu hareketleri iyiden iyiye inceleyip, düşüncülerin tabii doğruluğundan pay aldıktan sonra bütün bunların hareket ettiricisine, yapıcısına ulaşılır.⁸

Yaratılan bu dünya, en güzel ve en mükemmel bir dünyadır. Evrendeki duyulur dünyanın mükemmelliği Tanrı'ya ulaşmada bir araç olarak görülmesi gerekir. Duyulur dünyadaki güzellikten hareketle akledilir dünyanın güzelliğine ve oradan da bütün güzelliklerin kaynağına ulaşılır. Platon'a göre insan, diyalektik bir şekilde güzelden başlayarak aşama aşama yükselerek Tanrı'yı bulur. Bunu güzel bir beden arayan insan örneği vererek açıklar. Buna göre önceleri en güzel bedenleri arayan insan tek bir insanı sever. Görünüştaki güzelliğin peşinde olanlar, bütün bedenlerdeki güzelliklerin aynı olduğunu zamanla kavrayınca, ruh güzelliğine değer vermeye başlarlar. Zira incelikli bir ruh, beden güzel olmasa da kişinin içindeki sevgiyi kabartmaya yeter. Akabinde insan bilgideki güzelliği fark eder. Onun gördüğü güzellik genişledikçe bir varlığa bağlı kalmaktan vazgeçer. Gördüğü bu güzellik denizine hayranlık duyar; en güzel ve ulu sözler, sonsuz bilgelik arzusundan doğan düşünceler içinden taşar. İşte o zaman kuvvetinin önüne kimse geçemez, gerçek

7 Ksenophon, s. 30.

8 Platon, Timaios, (çev. Erol Günay- Lütfü Ay), Sosyal Yayınları, İstanbul 2001. 46b,c.

bilgeye, güzel olanın bilgisine ulaşır.⁹ Bu nedenle ilk başta sevgisinin peşinden koşarak bedenın güzelliğinden hareket eden, sonunda bütün güzel şeyleri sırasıyla ve düzenli bir halde görür; sonra yolun en sonuna varır ve birdenbire benzersiz güzellikle, doğasında güzellik olan muhteşem bir varlıkla, Tanrı ile karşılaşır. Dolayısıyla insan, evrendeki güzelliklerden başlayıp adım adım sürekli yükselirse, örnekte olduğu gibi bir bedenden diğerine, onlardan bütün güzel bedenlere, sonra güzel eylemlere, sonra güzel bilgilere, oradan da tek bilgiye; Mutlak Güzel'e, kendiliğinden var olan öz güzelliğe, Tanrı'ya ulaşır.

Aristo da evrenin güzelliğinin bir varlığı gösterdiği konusunda Sokrates'le benzer düşünceleri paylaşır. Ona göre evren, her yönü ile muhteşem bir saray gibidir. Bunu herkes görebilir. O, günümüze ulaşmayan *De Philosophia* adlı eserinde bu konuyu şu örnekle anlatmaya çalışır.

"Yontular ve resimlerle süslenmiş, iyi ve gösterişli, insanı mutlu eden birçok şeyle donatılmış evlerde sürekli yaşayanlar var olsun, bunlar yeryüzüne hiç çıkmassınlar, ama tanrısal belirti ve gücün varlığını yalnızca kulaktan kulağa duymuş olsalar, sonra günün birinde yeryüzünde açılan dar geçitlerle oturdukları gizli saklı yerlerden bizim yaşadığımız buralara kaçıp gelebilseler: Birdenbire yeryüzünü, denizleri ve gökyüzünü gördüklerinde, bulutların büyüklüğünü, rüzgârın gücünü anladıklarında, güneşe baktıklarında, tüm gökyüzüne ışık yayarak günü başlattığı için onun bir yandan büyüklüğünü, güzelliğini, öte yandan da etkisini sezdiklerinde bir yandan gecenin karartısı yeryüzüne indiğinde, öte yandan yıldızların tüm gökyüzünü kaplayıp donattığını ve bir büyüyen, bir küçülen ayın ışığının değiştiğini, bunların tümünün doğuşlarını, batışlarını ve sonsuza dek değişmeyen belirli hareketlerini gördüklerinde, gerçekten hem tanrıların var olduklarını, hem de böylesi görkemli işlerin tanrılara özgü olduğunu düşünürler."¹⁰

Aristo ile benzer düşünceleri öne süren sonraki dönem Neo-Platoncu filozof Cicero da, dünyanın hem kendisini, hem gökyüzünü, karalar, denizler gibi parçalarını hem de güneş, ay, yıldızlar gibi olayları incelediğimizde, mevsimlerin düzenli değişimi, birbirleri ardından gelmeleri ve tüm bu olguların görkeminden yola çıkarak bunları yaratan, harekete geçiren, yöneten ve düzenleyen olağanüstü ve kusursuz bir varlığın ortaya çıkacağı düşüncesindedir.¹¹ Evren incelendiği zaman gökyüzü, karalar, denizler, güney, ay vb. olayların oluşumunda işleyen bir düzenin, bir kanunun olduğu görülecektir. Herhangi bir kanun ise bir şeyin etkili ve amil varlık sebebi olamaz. Kanun, bir failin varlığını gerektirir; çünkü kanun sadece o failin takip ettiği bir yoldur. Kanun, bir gücün varlığına işaret eder. Kanun,

9 Platon, Şölen, (çev. Birdal Akar), Şule Yayınları, İstanbul 2009. 210b, c, d, e.

10 Aristoteles, *De Philosophia*, I, 33;42-44, naklen Marcus Tullius Cicero, *Tanrılar'ın Doğası*, (çev. F. G. Özaktürk-FafoTelator), Dost Yayınları, Ankara 2006, s. 104.

11 Cicero, s.79.

işleyen bir düzendir. Bu fail olmadan, bu güç olmadan, kanun hiçbir şey yapamaz. Failde güçte farklı şeylerdir.¹²

Cicero'ya göre gökyüzünün devinimi, güneşin, ayın, tüm yıldızların yörüngeleri, çeşitliliği, güzelliği ve düzeni, tüm bunlar rastlantısal olarak meydana gelemez. Öyle ki, öncelikle evrenin merkezine yerleştirilmiş, katı, küresel ve her yönden kendi içinde, kendi baskısıyla yuvarlaklaşmış, çeşit çeşit ve inanılmaz bollukta çiçekleriyle, otlarıyla, ağaçlarıyla, ürünleriyle, tüm dünyaya baktığımızda kaynaklardan çıkan buz gibi suları, ırmakların pırıl pırıl suları, taş gibi kayaları, dağların doruklarının geniş ovaları, yer altındaki altın ve gümüş damarlar, uçsuz, bucaksız mermer yatakları, ister evcil olsun ister olmasın çeşit çeşit hayvan türleri, kuşların ötüşleri, süzölmeleri estetik olarak, meydana gelen bu evrenin en mükemmel ve en güzel bir şekilde meydana geldiğini göstermektedir. Bütün bunları düşündüğümüzde bunları yapan tanrısal bir akıldan başka bir şey olamaz. Bu, birinin bir eve gidip de, o evi çok düzenli, her şeyi yerli yerinde ve mükemmel bir şekilde gördüğünde o yeri kendisinden önce birisinin gelip düzenlediğini anlaması gibidir. Bir başka yönden bu, büyük bir ev görüp de sahibini görmesek bile, o evi gelinciklerin ya da farelerin yaptığıının imkânsız olması gibidir. Akıllı başında olan biri atomların hareket ederken oraya buraya rastlantısal düşüşüyle tüm bu yıldızların kümelenip gökyüzünü böyle donatmış olabileceğini düşünebilir mi? Öğleyse bu evrende yer alan bu denli büyük düzen ve çok büyük sonsuz güzelliği gören, bütün bunları düzene sokan, onlara uyum verip güzelleştiren, bütün bu hareketleri akılla yöneten bir varlığın olmasını gerektirir ki, o da Tanrı'dan başka bir varlık olamaz. Çünkü evrendeki kusursuzluk ve mükemmel güzellik ancak Tanrı ile açıklanabilir.¹³

“Doğada insan aklının, mantığının, gücünün, yeteneğinin yapmadığı bir şey varsa, kuşkusuz insandan daha üstün bir şey vardır; göksel olaylar ve düzeni sürekli olan her şey insan tarafından gerçekleşemez; onun yarattıkları insanınkinden daha iyidir; buna Tanrı'dan daha iyi bir ad bulunabilir mi?”¹⁴

Evrenin yapısını oluşturan parçalar öylesine uyumlu bir şekilde düzenlenmiştir ki, bir parça öbürüne göre ne daha iyi, ne daha güzeldir. Bütün bu uyum ve orantının oluşturduğu ince bir hesap üzerine kurulmuş olan mükemmel güzellik asla rastlantısal olmayıp bir tanrısal öngörü ile açıklanabilir.

Cicero, evrenin güzelliğini anlamayı hiç gemi görmeyen çoban örneği ile örneklendirme yoluna gider. Ona göre hiç gemi görmeyen bir çoban, denizde ilk kez gördüğü bu nesnenin ne olduğuna karar veremez. Gemide yolculuk yapan gençleri görünce, söylenen ezgileri duyunca, yunusların sevinç ve coşku ile yol

12 Lennox C, John, Aramızda Kalsın Tanrı Var, (çev. Reşit Şahin, S. Levin Atalay), Ufuk Yayınları, İstanbul 2013, s. 89.

13 Cicero, s.78.

14 Cicero, s.79.

aldıklarını zanneder. Daha sonra ilk başta cansız ve duygusuz olarak gördüğü bu nesnenin bir takım belirtilerinden sonra ne olduğunu anlamaya başlar. Bunun gibi filozofların düşünceleri de dünyaya ilk baktıklarında karışıktır. Sonra dünyanın hareketlerinin sınırlı, düzenli ve her şeyin belirli ve değişmeyen bir düzen içinde olduğunu gördüklerinde bu göksel ve tanrısal evde birinin yalnızca yaşam sürmediğini, aynı zamanda bu denli büyük bir yönetimin mimarıymış gibi kural koyduğunu ve onu yönettiğini kabul etmek zorunda kalmışlardır. Kim yıldızların, gezegenlerin muhteşem güzelliğinin bir rastlantı sonucu oluştuğuna, atomların ağırlıklarının gücüyle hareket ettiklerine ve bu hareketler sonucu bu güzelliğin ortaya çıktığına inanırsa, alfabenin ister altın, ister gümüş olsun, harflerini bir araya toplayıp yere saçtığımızda Ennius'un "Annales" adlı eserinin meydana geldiğine de inanmalıdır. Oysa bırakın bu eserin meydana gelmesini, saçılan bu harflerden bir tek dize bile çıkmaz. Çünkü akıllı bir varlık için bunun olmayacağı aşikârdır. O halde gökyüzünün, yıldızların bu denli düzenli hareketlerini ve evrende yer alan her şeyin kendi arasında bağıntılı ve uyumlu olduğunu gördüğü halde, bunlarda herhangi bir tanrısal öngörünün bulunduğunu inkâr etmek ve bunların rastlantı sonucunu oluştuğunu söylemek mantıksızlıktır. Oysa bütün bunlar öyle bir güçle yönetilir ki, bu güce hiçbir biçimde erişemeyiz. Küre gibi, saat gibi herhangi bir şeyin işleyiş yöntemine göre hareket ettiğini gördüğümüzde bunun akıl ürünü olduğundan kuşku duymayız. O halde, gökyüzünün şaşılacak bir hızla dönerek hareket ettiğini ve hiçbir zarar vermeden güvenlik içinde yıllık değişmelerini son derece kararlı bir biçimde tamamladığını gördüğümüzde, bunların yalnız aklın ürünü değil üstün ve tanrısal bir aklın ürünü olduğundan kuşku duymayız.¹⁵ Calvin'in de ifade ettiği gibi;

*"Yalnızca gözlerinin yardımına başvuran en kaba ve cahil bir insan bile ilahi sanatın ihtişamına karşı duyarsız kalamaz; çünkü o kendisini gökyüzündeki şeylerin birbirinden ayrı sayısız ve düzenli çeşitliliğinde ifşa eder."*¹⁶

Cicero, hemen tüm filozoflarda olduğu gibi evrenin güzelliğinden hareketle bunları meydana getiren bir düzenleyici ve güzelleştirici varlık fikrini ortaya koyduktan sonra, insanın yaratılışındaki güzellik üzerinde de durur ve bu güzellikten hareketle de Tanrı'nın varlığını ortaya koymaya çalışır.

İnsanın yaratılışındaki incelik, güzellik, insan aklının ve zekâsının tanrısal ve olağanüstü bir öznenin ürünü olduğunu gösterir. O, Sokrates'ten başlayarak Villiam Paley'e¹⁷, ondan Gazali'ye kadar birçok İslam düşünürünün de üzerinde durduğu insanın yaratılışındaki güzellik konusunda göz yapısının yaratılışındaki

15 Cicero, s. 103-108.

16 Plantinga, Alvin, "Doğal Teolojiye Yönelik Reformcu İtiraz", Din Felsefesi Seçme Metinler, Michael Peterson vd., çev. Rahim Acar vd., Küre Yayınları, İstanbul, 2013, s. 332.

17 Paley, William, Natural Theology, New York: Harper and Brothers, 1845, s. 34-42.

mükemmelliği örnek verir. İnsanın göz yapısını incelediğimizde; görmek için verilen göz, onu korusun diye de sağlam bir zarla çevrilmiştir. Göz bebeği zarar verecek şeylerden korunsun diye çok küçüktür. Gözü örten göz kapakları, göz bebeği zarar görmesin diye çok yumuşaktır. İçine bir şey kaçmasın diye kolayca kapanır, açılır. Kırpıklar göz kapağının sanki siperidir. Bunlar hem gözler açıkken göze bir şeyin kaçmasını engeller hem de uykuda görme gereksinimi olmadığı için onları içeri kapatır, dinlendirir. Gözlerin göz çukuru içinde olması da başka bir hesap içindir. Gözün üstündeki kaşlar kafadan ve alından göze ter akmasını engeller, aşağıdan hafif çıkıntılı elmacık kemikleri gözü korur. Burunu, kulağı ve diğer organları düşündüğümüzde her biri ayrı bir incelik, uyum ve orantının oluşturduğu mükemmel güzellikte yaratılmıştır. Bu uyum ve orantının, gayeliliğin oluşturduğu mükemmel güzellik ise kendi kendine var olamaz. Bu mükemmel güzelliği var eden bir mükemmel varlık olmalıdır ki, o da Tanrı'dır.¹⁸

Cicero'ya göre insanda var olan uyum, orantı ve gayeliliğin oluşturduğu güzellik diğer canlılarda da vardır. Onların her biri kendi türlerini sürdürmeleri için gerekli olan şeylerle donatılmıştır. Kimilerinin bedeni deri ile kimilerinininki postla kaplıdır, kimilerinde diken vardır. Kimileri boynuzlarından güç alırken, kimileri kanatlarını kullanır. Canlıların otlamak ve sindirmek için yapılarının nasıl olduğunu ve bedenlerinin türlü parçalarının nasıl da yerli yerine ustaca konulduğunu, uzuvlarının şaşırtıcı yapısının ayrıntılarıyla nasıl da biçimlendirildiğini, yerleştirildiklerini gördüğümüzde, bunların tanrısal bir akıl olmadan, tanrısal bir varlık olmadan meydana gelmesi mümkün değildir.¹⁹

Benzer şekilde Ortaçağ felsefesi ve İslam düşüncesinde yaratılan evren, en mükemmel ve en güzel bir evren olarak kabul edilir. Evrenin bu güzelliği ise bir ayna gibi Tanrı'nın eşsiz varlığını ortaya koyar. Evrende yaratılan her şeyin bir düzen, uyum ve orantıda bulunması, bütün bunlara düzeni, uyumu ve güzelliği veren Tanrı'nın simgesi olarak görülür. Çünkü görülen şeylerin güzelliği, onlara bu güzelliği, bu şekli veren ve onları biçimlendirenden kaynaklanır.

Platoncu görüşleri Ortaçağ felsefesine taşıyan Augustine, önceleri Tanrı'yı duyulur nesnelere arar ve bir sonuca ulaşamaz. Daha sonra Platon'un eserlerini okuduktan sonra duyuların Tanrı'yı bulamayacağını, Tanrı'nın akılla kavranılabilen bir varlık olduğunu şu şekilde ifade eder.

*"Ancak Platoncu filozofların kitaplarını okuduktan sonra, hakikati görünen nesnelere dışında aramayı öğrendim ve senin görünmeyen niteliklerini yapıtların aracılığı ile gördüm"*²⁰

18 Cicero, s.105.

19 Cicero, s.116.

20 Augustine, The Confessions of Saint Augustine, (Trans. Edward B. Pusey), The Modern Library, New York 1949, s. 160.

Bu nedenle Augustine'e göre, Tanrı'nın görünmeyen nitelikleri yaptıkları ile açıkça ortaya çıkmaktadır. Bunu bozulmamış duylara sahip olan insanlar evrenin muhteşem güzelliğinde görebilirler. İrili ufaklı bütün hayvanlar bunu göstermesine rağmen, duylarının ötesini yargılayabilecekleri yetenekleri olmadığından, O'nun hakkında soru sormazlar. Oysa insan bütün bu güzellikleri görüp düşünmeli, sorgulamalı ve bu muhteşem güzelliğin kaynağını bulmalıdır. Yalnız insanın yaratılmış şeylere olan düzensiz aşkı, onu köle durumuna düşürüyor ve onun doğru düşünebilme kapasitesini engelliyor. Oysa evrenin güzelliği onu sorgulayana, yargılayana, düşünenlere cevap verir.

"Peki, öyleyse Tanrı nedir? Dünya sen Tanrı mısın diye sordum, o da bana: "Ben Tanrı değilim dedi." Dünyada bulunan her varlık bana aynı karşılığı verdi. Denize ve derinliklerine ve içinde yaşayan yaratıklara sordum, bana "Biz senin Tanrı'n değiliz, onu bizim üstümüzde arayacaksın." dediler. Esen yele, dünyayı çeviren atmosfere ve içinde yaşayanlara sordum. "Biz senin Tanrı'n değiliz." dediler. Göğe, güneşe, aya, yıldızlara sordum: "Senin aradığın Tanrı biz değiliz." dediler. Algılama alanıma giren her yaratığa: "Tanrı olmadığımıza göre hiç olmasa onun hakkında bana bir fikir veremez misiniz?" diye sordum. Yüksek sesle hep bir ağızdan, 'Bizleri o yarattı.' diye haykırdılar."²¹

Yaratılan güzellikler Tanrı hakkında bizim sorgulamalarımıza cevap verirler. Onların bize cevabı, onların güzelliğidir. Bizi onları var eden varlığa yönlendirirler. Bu ise sadece gördükleriyle, kalpleriyle, düşünceleriyle kavrayarak değil onu kendi içindeki doğrularla karşılaştıran, işiten, gören ve gerçeği fark edenler tarafından anlaşılır. Dolayısıyla kimisi evrenin güzelliğine bakmakla yetinir, kimisi bakarken sorgular. Aslında evrenin güzelliğinde hiçbir değişiklik yoktur.

"Onlar herkesle konuşurlar; ancak onların dıştan gelen seslerini içlerindeki gerçekle kıyaslayanlar için onların güzelliği anlaşılır."²²

Augustine'e göre bütün evren Tanrı'nın yüceliğini ortaya koyar. Eğer insan evrenin bu güzelliğinden diyalektik bir şekilde hareket ederse, evrenin güzelliğini doğru bir şekilde okursa, ona bu güzelliği veren Mutlak Güzelle ulaşır. Ruh, duyu organlarını kullanarak öncelikle dışarıdaki güzelliği fark eder. Bu güzellikler aşkın bir realite olan Tanrı'nın suretleri, işaretleridir. Ruh, bu güzelliği izleyerek bu güzelliği veren en güzel varlığa ulaşır. Augustine, yaratılan evrenin güzelliği aracılığı ile Tanrı'ya ulaşabileceğimizi, aklımızın onun var oluşuna iyice inanabileceğini kabul eder.²³ Çünkü evren bir kaos değil kozmostur. Evrene baktığımızda ilk bakışta

21 Augustine, Confessions, s. 222; İtiraflar, (çev. Çiğdem Dürüşken), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2010, s. 299.

22 Augustine, Confessions, s. 202; Richard Harries, Art and The Beauty of God, A Christian Understanding, Movbray Press, New York 1993, s. 37.

23 Augustine, Confessions, s. 66.

bir düzenin, bir güzelliğin hâkim olduğunu görürüz. Her varlıkta çok harika bir güzellik, düzen ve uyum vardır. Bu düzen ve bu düzenin oluşturduğu güzellik bize daha önce bildiğimiz Mutlak Güzel'i, onun yetkinliğini gözlerimiz önüne serer. En yüksek yaratıktan en bayağısına kadar tam ve doğru sınırlar içinde anlaşılabilir bir düzen vardır. Bu düzen ve güzellik bizi değişmez ve ölümsüz hakikate, Mutlak Güzel'e götürür. İnsan, gökyüzünün, yıldızların, dağların güzelliğine gözünü kapayamaz. Bu düzen ve güzelliğe bakınca da onun yüce bir varlığın eseri olduğu kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Augustine, evrenin güzelliğini temaşa ederek Mutlak Güzel'i bilebiliriz düşüncesini ayna ve cisim ilişkisi ile örneklendirir. Buna göre bir nesneyi aynada görme, bir görme şeklidir. Aynaya görüntüsü akseden cisimi ya da nesneyi ne kadar betimlersek betimleyelim, ne kadar ayrıntılı olarak anlatırsak anlatalım, cismin aynadaki görüntüsü, anlatılan, betimlenen bu şeylerden daha güzeldir. Bununla birlikte aynaya cismin kendisi değil, sadece sureti yansır. Aynı şekilde evrene baktığımızda, iman camı ile bakarsak, iman camının hikmet tarafından sırlanması ile oluşan ruh aynasındaki temaşa, sadece duyulur düzende değil, düşünülür düzende de geçerli olur.²⁴

Augustine'e göre Tanrı, Mutlak Güzel ve Mutlak Varlık olduğu için tam bir illetir; yani ayetteki şekliyle dünyayı yaratan, ona şekil verip, onu biçimlendirendir.

*"Çünkü gökleri yaratan RAB, Dünyayı yaratıp biçimlendiren, pekiştiren, üzerinde yaşanmasını diye değil, yaşansın diye biçimlendiren RAB -Tanrı O' dur- şöyle diyor: RAB benim, başkası yok."*²⁵

Augustine, evrendeki güzellikten hareketle Tanrı'ya ulaşmanın yanında ontolojik delile benzer şekilde, zihinde bulunan güzellik kavramından hareketle de Tanrı'nın varlığını ispatlamaya çalışır.

Ona göre insanda var olan sesler, tatlar, renkler, kokular duyuma bağlı olmandan zihnimize girmiştir. Çünkü biz, bunları başkasından duyarak ya da okuyarak öğrenmiş değiliz. Bunlar bizimle beraber her zaman, hep içimizde olmuşlardır. Bunun gibi mutlak güzel olan Tanrı da zihnimizin dışında değildir. Tanrı fikri, bizim zihnimizde bizimle beraber hep var olmuştur. Bu yüzden insan hep onu arar. Bu birisinin kaybettiği bir eşyasını aramasına benzer. Çünkü birisi kaybettiği bir eşyasını arıyorsa o, eşyasını hatırlıyor, bu nedenle de onu arıyor demektir. Dolayısıyla da aslında biz, Tanrı'yı hatırlıyoruz ve bu yüzden onu arıyoruz.

*"Tanrı'yı tanımasaydık aramazdık, onu anımsamadan tanımayız. O, gözlerimizin önünden kaybolmuştu; ama hep zihnimizdeydi."*²⁶

24 Zeki Özcan, Augustinus'ta Tanrı Ve Yaratma, Alfa Kitabevi, Bursa 1999, s. 118.

25 Yeşaya, 45: 18.

26 Augustine, Confessions, s. 214.

Augustine, daha sonra güzellik kavramını benzer şekilde ele alır. En mükemmel şekliyle zihnimizde bir güzellik kavramı vardır. Eğer böyle bir mükemmel güzellik kavramı zihnimizde olmasa, biz evrende olan güzelliği fark edemedik. Bununla beraber duysal âlemde de bir güzellik vardır. Ancak duysal âlemde, dışarıda var olan güzellikle, bizim zihnimizde var olan güzellik bir ve aynı değildir. Zihnimizde var olan güzellik mükemmel olan bir güzelliştir. Duysal âlemde olan ve nesnelere görülen güzellik, zihnimizde olan bu mükemmel güzellik kavramına göre daha eksik ve kusurludur. Çünkü duysal âlemde olan güzellik nesneleredeki eksik güzelliklerden kaynaklanmaktayken, zihnimizde olan bu güzellik kavramı onu zihnimize yerleştiren ve mükemmel güzel olan Mutlak Güzel'den kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla zihnimizde mükemmel bir güzellik kavramı vardır. Duysal âlemde olan güzellik kavramı, zihnimizde olan güzellik kavramından eksiktir. Bu nedenle biz bu güzellik kavramını, duysal âlemdeki var olan nesnelere güzelliğinden almış olamayız. O halde, bu güzellik kavramını zihnimize yerleştiren bir varlık olmalıdır. O da güzelliğin kaynağı ve mutlak güzel olan Tanrı'dır.²⁷

Evrenin güzelliğinden hareketle Tanrı'nın varlığını delillendirme İslam düşünürlerinin de en çok başvurduğu yöntemdir. Gazali'ye göre, yaratılan evren en güzel bir şekilde tasarlanmıştır. Zira Allah, bunu Kur'an'da açıkça belirtmiştir. O, Zariat suresi (51:48) "... Yeryüzünü biz yaydık; ne güzel yaymışızdır", ayetini zikrettikten sonra evrenin muhteşem güzelliklerinden bahseder. Evren, birbirine benzemeyen toprakları, yağmurun yağması ile çıkan bin bir çeşit koku ve renkleri, kimi ısıtıcı, kimi deva olan işlevleri farklı bitki ve çiçekleri, gökyüzünün, bulutların, denizlerin güzelliği ile bir uyum, oran ve orantının oluşturduğu mükemmel güzelliğe sahip muhteşem bir saray gibidir. Bütün bu mükemmellikler ve güzellikler rastlantı sonucu olmayıp ilahi tedebbürün bir eseridir.

"... Sana şaşarım ki; süslü, yaldızlı ve işlemeli bir köşke girdiğin vakit ona hayran kalır ve ömrün boyunca ondan bahseder durursun da Halık'ın bu muaazzam evine, bu evin yerine, örtüsüne, havasına, içindeki şayan-ı hayret süs eşyalarına acayip canlılarına ve çeşitli işlemlerine bakıp durduğun halde onlara iltifat etmez ve ondan bahsetmezsin."²⁸

Gazali evrenin güzelliğinden, gökyüzünün, yıldızların hareketlerinden, mevsimlerin değişikliğinden vb. şeylerin güzelliğinden bahsederek bütün bunları var eden ilahi bir varlığın gerekliliği üzerinde durduktan sonra insan ve onun yaratılışındaki güzellikten hareketle Allah'ın varlığını ispat etmeye çalışır. O, insanın yaratılış evrelerini, nutfeden başlayarak ilk halinden son haline kadar anlattıktan sonra sadece bunun bile, yani bu yaratılıştaki mükemmellik ve güzelliğin bile

27 Aydın Işık, Din ve Estetik, Felsefi bir İnceleme, (2. Basım), Ötügen Yayınları, İstanbul 2013, s. 54.

28 Muhammed Gazali, İhyau 'Ulumi'd-din, (terc. Mehmet A. Müftüoğlu), c.4, Pırlanta Yayınevi, İstanbul 1981, s. 796.

Tanrı'nın varlığını ortaya koyacağını ifade eder. İnsanın mükemmel yaratılışına bakıp da bu yaratılış güzelliğinde mutlak bir var ediciyi görmemek şaşkıncı bir şeydir. Bir insan, bir tuvale çizilen bir resme bakar da resim sanatına şaşır ve hayranlık duyarak o resmi yapan adamı gönlünde büyütür. Hâlbuki resim sureti boya, kalem, el, kağıt, kudret, ilim ve irade ile meydana geldiğini, bunların hiç birinin kendi yaratması ile meydana gelmediğini, başkasının yaratması ile olduğunu bilirsin, olsa olsa onun yaptığı boya, kağıt ve diğer malzemeleri bir araya getirmektir. Oysa Allah; nutfenin daha bulunmadığı, onu kaburga ve bel kemikleri arasından ortaya çıkardığı, ona güzel bir şekil verdiği, bütün organlarını en güzel bir ölçüde var ettiği; her uzvunu en uygun biçimde oluşturduğu, muhteşem bir uyum ve orantıyı hâkim kıldığı insanı yaratmıştır.

“Şayan-ı hayrettir ki, güzel nakış ve güzel bir yazıyı bir yerde görüp yazıya hayran olan ve onu kalbinde büyüten bir insan, kendinde ve diğerlerinde bütün akıllara durgunluk veren bu önemli şeyleri görüp bildiği halde bunların yapıcısı üzerinde düşünmez. Onun azamet ve celali onu hayret ve dehşet içinde bırakmaz.”²⁹

Dolayısıyla hem evrendeki eşsiz güzellik hem de insanın yaratılışındaki muhteşem güzellik, bu güzellikleri var eden bir Mutlak Güzel'i gerektirir ki, o da bütün bu güzelliklerin kaynağı ve bu mükemmel düzenin müdebbiri olan Allah'tır.

Kutsal kitaplar evrende yer alan oran, uyum, gayelilik ve bütün bunların oluşturduğu güzelliğe sık sık dikkat çekip, bu uyum ve ahengin oluşturduğu güzelliği ortaya çıkaran bir varlığın olduğunu ortaya koyarak insanı, evrendeki bu güzelliği temaşa edip güzelliğin arkasındaki kaynak olan Tanrı'ya ulaştırmayı hedefler. Genelde bütün var olanlar, varlıklarını Mutlak Güzel olan Tanrı'dan almaktadırlar. Dolayısıyla var olanların güzellikleri, özelde evrenin güzelliği, evreni var eden, ona güzelliği veren Mutlak Güzel'le ilişkili olmaktadır.

Kitab-ı Mukaddese göre Tanrı'nın görünmeyen nitelikleri, onun yarattığı şeylerle anlaşılmaktadır. Evren, yeryüzü, gökyüzü, yıldızlar, tüm bunların hareketlerindeki güzellik, her biri ayrı ayrı Tanrı'nın varlığını, Tanrılığını ortaya koymaktadır. Nitekim açık açık ayette bu durum zikredilmektedir:

“Tanrı'nın görünmeyen nitelikleri, -sonsuz gücü ve Tanrılığı- dünya yaratılalı beri O'nun yaptıklarıyla anlaşılmakta, açıkça görülmektedir. Bu nedenle özürleri yoktur.”³⁰

Kitab-ı Mukaddes Yaratılış bölümünde, Tanrı'nın yarattığı şeyleri güzel yaptığını bizzat kendi ifadesinden açıklamaktadır. Daha kitabın ilk bölümünde Tanrı, yaratılan her şeyin güzel bir şekilde yaratıldığını ifade ettikten sonra, evrenin çok güzel olduğunu ve evrenin belli ölçü ve düzen çerçevesinde yaratıldığını ifade

29 Gazali, İhya, IV, 786.

30 Romalılar, 20.

eder. Eyüb'e hitaben evrenin belli bir ölçü içerisinde yaratıldığını, evrende bulunan her şeyin bulutların, güneşin, yıldızların, mevsimlerin, gece ve gündüzün, rüzgârların, kar yağışının belli bir düzen içerisinde hareket ettiğini ifade eder ve bunu yapan kimseyi sorgulamalarını ve buradan bütün bunları yaratan bir varlığı bilmelerini ister.

"Kim saptadı onun ölçülerini? Kuşkusuz biliyorsun! Kim çaktı ipi üzerine?"³¹

Daha sonraki bölümlerde ise, bütün bu güzel yaratılanlara en uygun biçim ve şekil verenin kendisi olduğunu açık açık beyan etmektedir.

"Çünkü gökleri yaratan RAB, Dünyayı yaratıp biçimlendiren, pekiştiren, üzerinde yaşanmasını diye değil, yaşansın diye Biçimlendiren RAB -Tanrı O'dur."³²

Dünyayı ve içindekilerin tümünü yaratan, yerin ve göğün Rabbi olan Tanrı...33

Kitab-ı Mukaddes, gökyüzünün, yıldızların güzelliğinin, hareketlerinin düzenliliğinin bizzat Tanrı'ya açıkladıklarını ifade eder.

"Gökler Tanrı'nın görkemini açıklamakta, Gök kubbe ellerinin eserini duyurmaktadır."³⁴

"Ya Rab, başlangıçta yerin temellerini Sen attın. Gökler de Senin ellerinin yapıtıdır."³⁵

Ya RAB, ne çok eserin var! Hepsini bilgece yaptın...³⁶

Burada ifade edilen ayetlerden de anlaşıldığı gibi asıl olan, evrendeki düzenliliğin, görseelliğin, güzelliğin, özerkliğin, üzerinde yoğunlaşmış kalmak değil, yaratılan ile kaynağı olan yaratıcı arasındaki tüm güzellik ve değer üstü ilişkiyi kavrayarak somut nesnede soyut olan Mutlak Güzel'in yansımalarını görüp ayırt etmektir. Zira güzelliğin doğada ve hatta insanın yaratılışında görünmesi, bize Tanrı'nın güzelliğini verir. Yaratılan güzellik, yaratıcının güzelliğini onaylar. Bunu Tanrı, kendi sahip olduğu ayırıcı özelliği ile yapar. Buradan hareketle güzellik, Tanrı'ya bir yol olur. Onun bir manifestosu olur. Tanrı'nın güzelliği bizi Tanrı'ya çeker ve onun varlığını ortaya koyar.

Kur'an ise, evrendeki her şeyi Allah'ın varlığına ve birliğine delil olarak görür. Bu nedenle de insanın yaratılışı, yağmurun ölü toprağı canlandırması, içilen su, ay, güneş, yıldızlar, gece ve gündüzün meydana gelmesi, mükemmel işleyen bir tabiat düzeni içinde yer alan yer küresi, dağlar, denizler ve göklerin birbirleriyle

31 Eyüb, 38: 5.

32 Yeşeya, 45: 18

33 Elçilerin İşleri, 17: 24-25.

34 Mezmurlar, 19: 1.

35 İbranilere Mektup, 1: 10; İbranilere Mektup, 3: 4; Pavlus'tan Romalılara Mektup, 11: 36; Elçilerin İşleri, 4: 24.

36 Mezmurlar, 104: 24.

olan uyumu, bunların kusursuz bir şekilde yaratılışı, yaratılan bu nesnelere mükemmel işleyişi, yeryüzünün mevsimden mevsime değişerek rengârenk olması, insanın yaratılış ve yaşayışına en uygun atmosfer olması vb. nice nimetlere vurgu yaparak bütün bu şeylerin birbirleri ile olan uyumu, gâyeliyi ve bunların bütünde oluşturdukları mükemmel güzellikteki evreni Tanrı'nın varlığının en açık kanıtı olarak takdim eder.

"O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır. Rahman'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Bir kere daha bak! Hiçbir çatlak (ve düzensizlik) görüyor musun?"³⁷

"Üzerlerindeki göğe bakmazlar mı ki, onu nasıl bina etmiş ve nasıl donatmış? Onda hiçbir düzensizlik ve eksiklik yoktur."³⁸

"Güneş'te yörüngesinde akıp gitmektedir. Bu, üstün ve bilen Allah'ın kanunudur. Ay içinde bir takım yörüngeler tayin ettik. Nihayet o eğri hurma dalı gibi hilal olur da geri döner. Ne güneş aya erişebilir, ne de gece-gündüzün önüne geçebilir. Hepsi belli bir yörüngede (felekte) yüzmektedirler."³⁹

Kur'an bütün bu yaratılış biçimlerini ve onlardaki olağanüstü uyum ve ahenkten oluşan güzelliği, bizzat kendisi Allah'ın varlığına delil olarak sunar.

"Şüphesiz, göklerde ve yerde, inananlar için (Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren) nice deliller vardır. Sizin yaratılışınızda ve Allah'ın (yeryüzüne) yaydığı her bir canlıda da kesin olarak inanan bir toplum için elbette nice deliller vardır. Geceyle gündüzün birbiri ardınca gelişinde, Allah'ın gökten rızık (sebebi olarak yağmur) indirip, onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde, rüzgârları evirip çevirmesinde aklını kullanan bir toplum için deliller vardır."⁴⁰

Buna göre Kur'an, evrenin yaratılışında hiçbir düzensizlik olmadığını, buna karşın ayın hareketlerinden gökyüzünün güzelliğine ve güneşin hareketlerine kadar her şeyde ana unsurun güzellik olduğunu, Mutlak Güzel'in yaratışında eşsiz bir var ediş, güzel bir ahengin var olduğunu ifade eder. Gökte her şey bir ölçü üzeredir. Her şey, görevini hassasiyetle yerine getirir. Gökyüzü her şeyi ile güzeldir. Bu tablo, insanın gözünün görebileceği en güzel tablodur. Zira varlık âlemi güzeldir ve kuşkusuz evren, mükemmel estetiğe ve olağanüstü yapıya sahiptir. Kur'an, gökyüzünün estetik yönüne farklı farklı ayetlerde dikkat çektikten ve her seferinde en mükemmel ve en güzel şekilde var edildiğini vurguladıktan sonra insanın bu güzelliğin karşısında ona tekrar tekrar bakmasını, temaşa etmesini, düşünmesini ve en nihayetinde de bunları var eden bir Mutlak Güzel'e ulaşmasını hedefliyor.

"Deveye bakmıyorlar mı, nasıl yaratılmıştır! Göğe bakmıyorlar mı, nasıl yükseltilmiştir! Dağlara bakmıyorlar mı, nasıl dikilmişlerdir! Yeryüzüne bakmıyorlar mı,

37 Mülk, 67: 3.

38 Kaf, 50: 6.

39 Yasin, 36: 38-40.

40 Casiye, 45: 3-5; Rahman, 55:5; Enbiya, 21: 33.

*nasıl yayılmıştır!*⁴¹

Yerden bakana göre büyük ve yüksek bir kubbe gibi gözüken gök ve oradaki sayısız yıldızlar, görünen herhangi bir direk, bağ ve dayanak olmaksızın ilahi bir nizam içerisinde uzay boşluğunda dengede durmakta ve hareket etmektedir. Amaç, onların konumlarını ve düzenlerini koruyup sürdürmelerinin kesinlikle bunu sağlayan bir yaratıcı ve yönetici güç sayesinde mümkün olduğunu anlatmaktır. Bu gücün koyduğu ve yürüttüğü denge ve düzen sayesinde ki, gök cisimleri kendileri için takdir edilen konumdan kayma, sapma ve düşme gibi durumlara karşı korunmuş ve korunmaktadır.

Buna göre gökyüzündeki yükseklik, değişmezlik, düzen ve bütün bunların yanı sıra estetik, güzellik, her türlü noksanlıktan ve düzensizlikten uzak oluş evrenin yapısında bizzat vardır. Evrendeki güneş, ay, gökteki yıldızlar, yeryüzü, dağlar, ovalar hiç birinde bir eksiklik, bir kusur olmadığı, bunlarda herhangi bir kusur ya da eksikliğe rastlanamayacağı; çünkü bunları yaratanın Mutlak Güzel olduğu, Mutlak Güzel'in de mutlaka güzel yaratacağı, aksi durumda ise Mutlak Güzel olamayacağı ortaya çıkacaktır. Şüphesiz Kur'an, göklerin niteliği olarak belirtilen değişmezlik, mükemmellik ve güzellik ile Mutlak Güzel olan Allah'ın mevcut olan değişmezlik, mükemmellik ve güzelliği ile tam bir uyum oluşturduğunu vurgulamaktadır.

Yeryüzünün şekilsel yapısı, dağların, ovaların, vadilerin birbirleri ile uyumu, bitkilerin güzelliği... Bunlardaki estetik olan her türlü şey, değişmezliği ve güzelliği simgeleyen niteliklerdir ki, Kur'an gökyüzünün estetik yönünden bahsettikten sonra dikkatleri bu noktalara çevirmiş ve evrenin bir bütün olarak kusursuz, mükemmel ve güzel olduğunu göstermiş, bu evren tablosunun, onu muhteşem şekilde resmeden bir sanatçı tarafından resmedildiğini vurgulayarak son noktayı koymuştur.

*"Acaba onlar her hangi bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar?"*⁴²

Sonra kendisi Musa örneği ile cevabı verir ve finali yapar. Sizin Rabbiniz kim ey Musa? sorusuna:

*"Rabbimiz, her şeye yaratılışını (varlığı ve biçimini) verip sonra onu doğru yola ileten (yaratılış gayesine uygun yola yönelten) dir."*⁴³

SONUÇ

Evren, yaratıcı bir varlığı kabul edenler açısından son derece güzel olarak kabul edilmiştir. Bu konuda ilk dönem Yunan filozoflarından Ortaçağ teologları-

41 Ğaşıye, 88: 17-20.

42 Tur, 52: 35.

43 Taha, 20: 49-50.

na, hatta kutsal metinlere kadar temel görüş, mükemmel olan bir varlığın estetik olarak en güzel olan bir evren yaratacağıdır. Eğer böyle olmasa Tanrı, mükemmel olan bir varlık olmayacaktır. Bu düşüncüyü Platon ve Gazali gibi düşünürler Tanrı'nın cömertliği ile ilişkilendirirken, diğer düşünürler ve kutsal metinler de farklı şekillerde aynı düşüncüyü ifade etmişlerdir. Buna göre Tanrı, mutlak güzel ve mükemmel olan bir varlıktır. Mükemmel olan kendisi gibi her yönüyle en mükemmel ve en güzel bir evren yaratmıştır. Filozof ve kutsal metinler evrenin bu güzelliğini onu yaratan bir varlığa delil olarak göstermişlerdir. Çünkü onlara göre, evrenin son derece güzel ve mükemmel olması, orada bir oran ve uyumun bulunması, bütün bunların rastlantısal bir şekilde değil de bunları yapan akıllı bir varlığın olduğunu ortaya koymaktadır. Hem İncil, hem de Kur'an açık bir şekilde gökyüzünün, yıldızların, güneşin, ayın, hareketlerine; güzelliklerine dikkat çekerek bütün bunların kendi kendine olamayacağını vurgulayarak bunları yapan bir varlığa dikkat çekmişlerdir.

Sonuç olarak düşünce tarihinde filozofların düşüncelerinde ve dini metinlerde gökyüzünün mükemmel ahengi, güneş ve ayın düzenli hareketleri, yeryüzündeki dağların, ovaların uyumu, oran ve orantısı ve bütün bunların oluşturduğu güzelliğin zikredilmesi sadece evrenin bu güzelliğini betimlemek için değil, bütün bu güzelliklerin arkasında bunları var eden bir varlığa, Tanrısal öngörüye dikkat çekmek içindir. Buna göre mutlak güzel olarak güzelliğin kaynağı kabul edilen Tanrı'nın, evreni en güzel bir şekilde yarattığı kabul edilmiştir. Evrenin güzelliği konusunda Mutlak Güzel'den aşağıya doğru bir diyalektik kurulurken, yani mutlak güzel olan bir varlığın mutlak manada güzel bir evren yaratacağı düşüncesi temelinde diyalektik oluşturulurken, güzellik delilinde tersine bir diyalektikle bu kez, evrenin güzelliğinden Mutlak Güzel olan Tanrı'ya ulaşma gerçekleşmektedir.

KAYNAKLAR

Altuntaş, Ramazan, İslam Düşüncesinde Tevhit ve Estetik İlişkisi, Pınar Yayınları, İstanbul 2002.

Augustine, Saint, *The Confessions of Saint Augustine*, (Trans. Edward B. Pusey), The Modern Library, New York 1949.

Augustine, Saint, *İtirafı*, (çev. Çiğdem Dürüşken), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2010.

Cicero, Marcus Tullius, *Tanrılar'ın Doğası*, (çev. F. G. Özaktürk-Fafoteltator), Dost Yayınları, Ankara 2006.

Gazali, Muhammed, İhyau 'Ulumi'd-din, (terc. Mehmet A. Müftüoğlu), Pırlanta Yayınevi, İstanbul 1981.

Harries, Richard, *Art and The Beauty of God, A Christian Understanding*, Movbray Press, New York 1993.

Ksenophon, *Sokrates'ten Anılar*, (çev. Candan Şentuna), (2. Basım), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.

Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, Komisyon, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.

- Lennox C, John, *Aramızda Kalsın Tanrı Var*, (çev. Reşit Şahin, S. Levin Atalay), Ufuk Yayınları, İstanbul 2013.
- Işık, Aydın, *Din ve Estetik, Felsefi bir İnceleme*, (2. Basım), Ötüken Yayınları, İstanbul 2013.
- Özcan, Zeki, *Augustinus'ta Tanrı Ve Yaratma*, Alfa Kitabevi, Bursa 1999.
- Paley, William, *Natural Theology*, New York: Harper and Brothers, 1845.
- Plantinga, Alvin, *God and Other Minds*, Cornell University Press, Ithaca 1967.
- Plantinga, Alvin, "Doğal Teolojiye Yönelik Reformcu İtiraz", *Din Felsefesi Seçme Metinler*, Michael Peterson vd., çev. Rahim Acar vd., Küre Yayınları, İstanbul 2013.
- Platon, *Timaios*, (çev. Erol Günay- Lütü Ay), Sosyal Yayınları, İstanbul 2001.
- _____ *Şölen*, (çev. Birdal Akar), Şule Yayınları, İstanbul 2009.
- The New Testament The New King James Version İncil, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2000.
- ŞİMŞEK, İsmail, *Dinin Estetik Boyutu*, Etüt Yayınları, Samsun 2014.
- Ward, Keith, *God, Change, Necessity*, Oneword Publication, Oxford 1996.